

HAŞMET (ö. 1768-69)

Nükte ve hicivleriyle tanınan divan şairi. Mevlevî'dir.

Medresede mülazım, ardından müderris oldu; hariç, dahil ve sahna kadar yükseldi. Sadrazamlığından çok önce yakınlıkları bulunduğu, hakkında yazdığı kasidelerden anlaşılan Koca Ragıb Paşa'nın (sadrızamlığı I 756-1763) himayesinde kaldığı yıllar hayatının en mesut dönemi olmalıdır. Yazdığı hicivler yüzünden bir süre sonra talihi tersine dönen Haşmet'in hayatı, genç yaşta ölümüne kadar sürgünde sıkıntılı bir şekilde geçti. Kaynakların hemen hepsinde, "tab'ının zebandırızlığı ve hezliyata mail" olmasından ve bu yolda kaleme aldığı manzumelerle devlet ricalini incittiğinden sürgüne gönderildiği belirtilmektedir.

Rodos'ta vefat eden Haşmet'in mezarı aynı yerdeki Murad Reis Külliyesi içinde bulunmaktadır.

Hicviyeleriyle şöhret yaptı ğı da yaygın hükümler arasındadır. Bu şöhretine rağmen divanında hemen hiç- bir hiciv bulunmadığı gibi bu çeşit manzumelerini ihtiva eden sadece bir mecmuadaki (İÜ Ktp., TY, nr. 3240) birkaç müstehcen parça dışında bir metne de

rastlanmamıştır. Divanında mevcut pek az şiirde devrinden şikâyetçi olduğunu gösteren bazı beyitler ise birçok şairde rastlanabilecek seviyede mücerret içtimaî tenkitlerden ibarettir. Bununla beraber letaif mecmualarında, Haşmet'le hamisi Koca Ragıb Paşa ve devrin kadın şairlerinden Fıtnat Hanım arasında hazırcevaplığa ve latifeye dayanan fıkralar yer almaktadır. Halk arasında dolaşan, içlerinde müstehcen olanların da bulunduğu bu fıkraların bir kısmının yakıştırma olduğu belirtilmiştir.

Divanındaki şiirlere göre **Haşmet'in şairliği hakkında verilebilecek ilk hüküm onun bir nazire şairi olduğudur**. Nitekim on iki kasidesinin çoğu Nef'i'ye naziredir. Gazellerinin de çoğu dönemin şairlerine naziredir. Gazellerinde bunların, özellikle de Ragıb Paşa, Nabi ve Nef'i ile İran şairlerinden Şevket ve Saib-i Tebrlzl'nin tesiri görülür. Aslında bir şair için zaaf belirtisi olan bu aşırı nazirecilik ve taklitçiliğini Gibb, Haşmet'in emsaliyle kıyaslandığında olağan üstü bir taklit gücüne sahip bulunduğunu söyleyerek bir meziyet diye zikreder. Tenkitçiler, Haşmet'in kabiliyeti olduğu halde hep nazire yazmasının onu ikinci sınıf bir şair yaptığı kanaatindedirler.

ESERLERİ

1. Divan: Haşmet'in Bursa'daki sürgün yıllarında, İmamzade Mehmed Said tarafından, onun yazdığı mukaddime ile birlikte tertip edilmiştir.

2. İntisâbü'l-Müluk (Hâbname): Yirmi sayfalık bu mensur eserinde Haşmet, III. Mustafa'nın tahta çıktığı gece gördüğü bir rüyayı anlatır. Bütün dünya hükümdarları sultanın maiyetinde çalışmak için şairin aracılığını istemektedirler. Haşmet onların bu isteklerini padişaha arz eder; padişah da ona "müfettişü'l-Haremeyn" görevini bahşeder. Hâbname divanın Bulak basımının sonuna ilave edilmiştir.

3. Viladetname-i Hümayun (Surname): Mensurdur. III. Mustafa'nın Hibetullah adı verilen bir kızının doğumu üzerine yedi gün yedi gece süren bir donanma tertip edilmiş, Haşmet de Sadrazam Koca Ragıb Paşa'nın tavsiyesiyle Viladetname'yi yazmıştır.

4. Senedü'ş-şuarâ: Şiir hakkında kimi bilgilerin (şiirin önemi ve faziletleri) yer aldığı bir eserdir.

Haşmet'in bu dört eseri Mehmet Arslan ve i. Hakkı Aksoyak tarafından Haşmet Külliyyatı adıyla yayımlanmıştır.

FITNAT HANIM (ö. 1194/ 1780)

Şöhreti çok yaygın, en beğenilmiş kadın divan şairi.

Şöhretine ve içinden pek çok tanınmış şahsiyetler çıkmış bir aileden gelmesine rağmen hayatı hakkında hal tercümesi kaynaklarında mevcut bilgiler yok denecek kadar azdır. Kendisine dair bilinenler, baba tarafı ile kocasının kim olduğu ve ölüm tarihinden öteye gitmez.

Lehçetü'l-Lugat ve Atrabü'l-Asar gibi kültürümüz bakımından mühim eserler bırakmış **Şeyhülislam Mehmed Esad Efendi'nin (ö.1753) kızı olan Fıtnat Hanım** İstanbul'da doğdu. İçinden beş şeyhülislam çıkmış, kültür seviyesi çok yüksek bir aileye mensup olan Fıtnat'ın yetişmesinde, bu kişilerin, şiirlerinde akis bulan ileri kültürü elde etmesindeki tesir ve rolleri şüphe götürmez. Fıtnat, geleneğinde şeyhülislam olmalarının dışında bir de hemen hepsi edebiyata düşkün, şiir söylemeyi severi şahsiyetler yetiştirmek bulunan bir aile içinde medrese tahsili görmeden, klasik edebiyat için gerekli bilgi ve görgüyü kazanarak sanat kabiliyetini geliştirmek gibi bir imkânı elde etmiş nadir Osmanlı kadınlarından biridir.

Fıtnat Hanım'ın esas adı kabir taşında görüldüğü üzere Şerife Zübeyde olmakla beraber Hüseyin Ayvansarayı bunu bazan Emetullah, bazan Fıtnat Zübeyde kaydettikten başka bir de Şerife Emetullah Fıtnat suretinde gösterir. Diğer bütün kaynaklarda geçen Zübeyde adının mezar taşında da bulunması onun doğruluğu hususunda şüphe bırakmamaktadır.

Fıtnat Hanım'ın hayat seyri içinden gelebilen tek bilgi, onun ilmiye ricalinden Derviş Mehmed Efendi ile evlenmiş olduğudur. Fıtnat'ın kültür, duygu ve zevk bakımından kendisine üstün bulunduğu kocası ile, kadın şairlerden diğer bazıları için de söylendiği gibi mesut bir evlilik yaşamadığına dair bir rivayet Meşahirü'n-Nisa'dan bu yana, araya yaşlı bir adam olmasına rağmen onunla evlendirildiği gibi birtakım yeni unsurlar da katılarak tekrarlanı gelir.

Fıtnat Hanım'ın şöhret ve istidadının Koca Ragıb Paşa'nın sadareti zamanında parladığının söylenmesinin yanı sıra, paşa ve onun yakın çevresinden şair Haşmet ile kendisi arasında geçtiği belirtilen latife ve fıkralar nakledilir. Kendi hikemî şiirleri yolunda manzumeler yazan Fıtnat üzerinde Ragıb Paşa'nın büyük bir tesiri olduğu, onun yardımı ile yetiştiği ve şöhret kazandığı hep söylenmiştir. Ayrıca birbirleriyle müşaareleri bulunduğundan da daima bahsedilir. Bunun gibi aralarındaki şakalaşmalara dair çeşitli

fıkralar nakledilmektedir. Hatta Ragıb Paşa ile kendisi arasında hissi bir alaka doğmuş olduğu bile rivayet olunur. Divanında Fıtnat'ın Ragıb Paşa'ya olan nazirelerinin beş manzumeden öteye geçmemesi, bahis konusu müşaarelerini gösteren metinlerin mevcut olmayışı ilgili rivayetlerde mübalağa payı olduğunu göstermektedir. Vesikası bulunmadığından ihtiyatla karşılanması gereken bu rivayetler daha ziyade hayal mahsulü olarak gözüküyor. Rivayetlere bakılırsa Fıtnat, Ragıb Paşa' nın şairler ve âlimlerle olan sohbet meclislerine de katılıyordu.

Şiirlerinin çoğunluğu gazel ve tarih manzumeleri etrafında toplanır. Şairliğinde mühim bir yeri olan nazireleri, Fıtnat'ın yetişmesinde büyük tesiri olan babası Esad Efendi ve kardeşi Mehmed Şerif Efendi'ye aittir. Fıtnat, I. Mahmud dışında devrinin diğer padişahları için kaside yerine tarih manzumeleri yazmayı tercih etmiştir. Bu manzumeler onun **ebcedle tarih düşürmekteki ustalığını** göstermektedir.

Fıtnat, asıl hüviyet ve sanat değerini **aşk ve hikmet vadisindeki şiirlerinde** ortaya koyar. Divan şiirinin dışına çıkılamaz teşrifatına uyarak aşkı kadınca söylemek yerine erkek şairlerden farksız ifade etmesi ve bir kadın şair sıfatı ile gösterdiği üstün kabiliyet, kendisini

devrinden başlayarak sevimli ve cazip kıldığı kadar kazandığı şöhretle beraber şiirlerine karşı devamlı bir ilgi uyandırmıştır.

Fıtnat Hanım, klasik edebiyatta gelmiş geçmiş kadın şairlerin içinde nazım tekniğine en hâkim, ifadesi en pürüzsüz ve kuvvetli olanı kabul edilmektedir. Bu bakımdan yapılan bir mukayese ona diğer kadın şairlerin en ön safında bir yer tanır.

Bir şeyhülislam ailesi içinde yetişmesine, babasının divanındaki dini şiirlerin zenginliğine karşılık Fıtnat, iki naat dışında dini ilhamlar dile getirmemiş, tasavvufa da açık olmamıştır. Gazellerinde çok defa Nabi ve Koca Ragıp Paşa yolunda gitmekten hoşlanmış, onlar gibi hikemi söyleyişlere yönelmiş, öte yandan şiirini Şeyhülislam Yahya Efendi ve Nedim edasında ince duyuş ve ifadelerle örmüştür.

Şiirinin gelişmesinde nazire tarzı mühim bir yer tutan Fıtnat'ın altmış bir tam gazelinden elli ikisi, bir kısmı bazı şairlerinki ile mükerrer bir dizi içinde yer alır şekilde nazire yolundadır.

Fıtnat Hanım'ın şairliğinde dikkat çeken bir taraf da **lugaz ve muamma yazmaktan çok hoşlanmasıdır**. Muammaları devrinin simalarına olan ilgisini aksettirir. Kaleme aldığı zarif lugazlar arasında "cemre" için olanı çok beğenilmiş ve meşhur olmuştur.

Fıtnat Hanım'ın adını, şiiriyle kazandığı şöhret ve takdir yanında **şahsiyeti etrafında meydana gelmiş fıkralar** da ayrıca yaşatmıştır. Hazırcevaplığı ve irticalen şiir söyleme kabiliyeti, kendisiyle Ragıb Paşa ve şair Haşmet arasında geçti-ği rivayet edilen bazı fıkraların doğmasına yol açmıştır. Ağızdan ağıza dolaşan, çeşitli letaif kitaplarına da birtakım varyantlarla geçen, bir kısmı hayal mahsulü ve açık saçık mahiyette olan bu nükteli fıkraların dayandığı esas yazılı eski kaynaklar tespit edilebilmiş değildir.

Divanı Mihri Hatun, Leyla Hanım ve Şeref Hanım'ın divanları yanında hacimce küçük kaldığı halde Fıtnat onların hepsinden daha fazla kendisinden bahsettirmiş, antolojilere girmiş şiirleriyle kendini edebiyat tarihine ve yılların eskimeyen zevkine kabul ettirmesini bilmiştir.